

Uithoorn Legmeer-West: bureauonderzoek

Gerjan Sophie

Colofon

ADC Rapport 238

Uithoorn Legmeer-West: bureauonderzoek

Auteurs: G. Sophie

In opdracht van: gemeente Uithoorn
Basisontwerp: 1 Nacht IJs (Hans Blom) Amersfoort
Foto's en tekeningen: ADC, tenzij anders vermeld

© ADC, Amersfoort, april 2004

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Het ADC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Autorisatie:
dr. A.A.A. Verhoeven

ISBN 90-5874-22-7X

ADC-ArcheoProjecten
Tel 033-299 81 81
Nijverheidsweg-Noord 114
3812 PN Amersfoort
Fax 033-299 81 80
Email info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

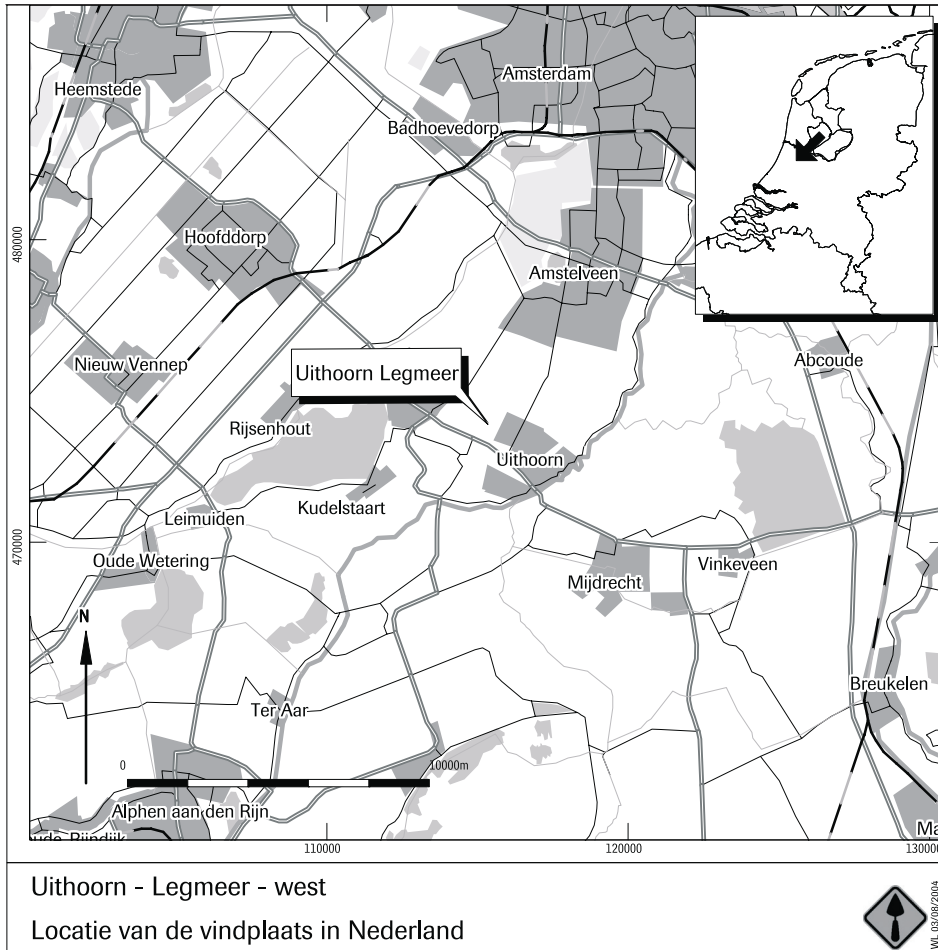
Samenvatting	5
1. Inleiding	7
2. Bureauonderzoek	8
2.1. Methode	8
2.2. Bodemopbouw	8
2.3. Bekende archeologische waarden en historische gegevens	10
2.4. Verwachte archeologische waarden	11
3. Conclusies en aanbevelingen	12
Literatuur	12
Lijst van afbeeldingen	12

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Uithoorn heeft ADC ArcheoProjecten een bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Legmeer-west. Het plangebied omvat ongeveer 50 hectare waarop woningbouw, een evenemententerrein, een baggerdepot en een leisure gebied zijn gepland.

Op de archeologische verwachtingskaart kaart heeft het plangebied een lage verwachting voor archeologische resten. Tijdens het bureauonderzoek zijn geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van archeologische resten in het plangebied.

Ons advies is om het terrein vrij te geven voor verdere ontwikkeling.

Afb. 1

1 Inleiding

In opdracht van de gemeente Uithoorn heeft ADC ArcheoProjecten een bureau-onderzoek uitgevoerd voor het plangebied Legmeer-west (afb 1). Dit onderzoek was noodzakelijk om te bepalen of bij bouwactiviteiten de kans bestaat dat archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

De gemeente Uithoorn is voornemens het plangebied te ontwikkelen tot een woonwijk met zo'n duizend woningen. Naast deze woningen worden ook een brede school, een evenemententerrein, een baggerdepot en een leisure gebied ontwikkeld. Daartoe zal een bestemmingsplan worden opgesteld. In het streekplan Noord-Holland Zuid wordt onder andere gesteld dat bij het ontwikkelen van een bestemmingsplan archeologisch vooronderzoek dient te worden uitgevoerd.

Het plangebied heeft een oppervlakte van ruim 50 ha en is momenteel in gebruik als akker- en weiland.

Het doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden, binnen het omschreven gebied.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE VINDPLAATS:

Opdrachtgever:	Gemeente Uithoorn
Uitvoerder:	ADC ArcheoProjecten
Locatiegegevens:	
Provincie:	Noord-Holland
Gemeente:	Uithoorn
Plaats:	Uithoorn
Toponiem:	Legmeer-west
Kaartblad:	31W
Centrum RD-coördinaten:	115500 / 473900
Projectnr:	4017000

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Het bureauonderzoek bestond uit het bestuderen van kaartmateriaal en literatuur betreffende de geschiedenis van het plangebied. Daartoe zijn ondermeer de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), geologische, bodemkundige en geomorfologische kaarten bestudeerd voor zover deze bestaan van het gebied. Specifiek voor de locatie Legmeer-west en de directe omgeving zijn gegevens verzameld uit het Archeologisch Informatie Systeem (Archis), een digitaal archief met archeologische vondstmeldingen en terreinen die wettelijk zijn beschermd of waarvoor een meldingsplicht bestaat in het geval van voorgenomen grondwerkzaamheden.

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

- Het Centraal Archeologisch Archief (CAA);
- Het Centraal Monumenten Archief (CMA);
- De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW);
- Grote Historische Atlas van Nederland, 1:50.000 I West-Nederland 1839-1859, Wolters-Noordhoff, Groningen
- Digitale bodemkaart 1:50.000 31 West;
- Grote Topografische Atlas van Nederland, 1:50.000 (1997), Wolters-Noordhoff, Groningen;
- Het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS);
- Archeologische en geologische literatuur met betrekking tot het plangebied
- Boorstaten Grontmij en NITG
- Historische vereniging: dhr. Woerden secretaris van St. Oud-Uithoorn en De Kwakel

-Voor de plangebied zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

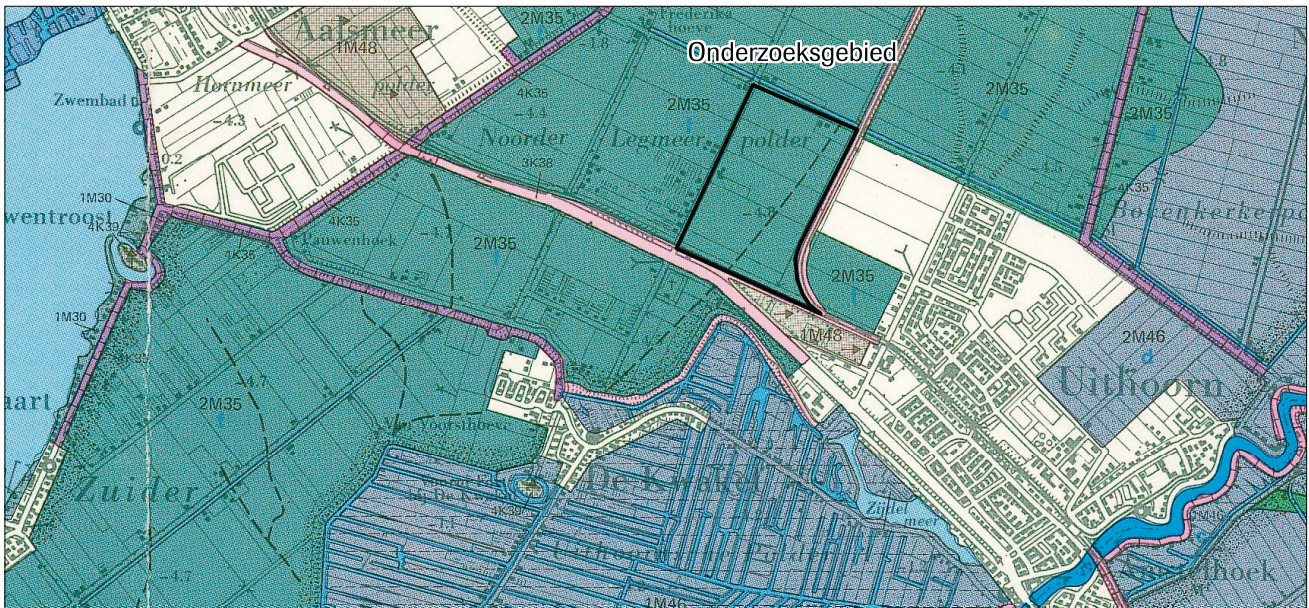
- Is de locatie landschappelijk gezien aantrekkelijk, of geschikt (geweest) voor bewoning?
- Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig?
- Wat is de genese van het landschap?

2.2 Bodemopbouw

Aan het einde van de laatste IJstijd was veel zeewater omgezet in ijs en stond de huidige Noordzee droog. Er was nauwelijks sprake van vegetatie zodat de wind vrij spel had. Uit vrijliggende zanden in de periodiek droogvallende riviervlakten werden hoge duinen opgewaaid. In het westen van Nederland steken ze nu als geïsoleerde opduikingen door de jongere afzettingen heen en worden rivierduinen of donken genoemd. Na afloop van die ijstijd, zo'n 11.000 jaar geleden, kwamen door het stijgen van de temperatuur geleidelijk enorme hoeveelheden smeltwater vrij met als gevolg dat de zeespiegel ging stijgen. Aanvankelijk steeg de zeespiegel zeer snel met gemiddeld één meter per eeuw wat tot gevolg had dat in minder dan 2000 jaar het continentale plat tussen Nederland en Groot-Brittannië vrijwel volledig onder water liep. Omstreeks 8000 jaar geleden bereikte de zee het huidige Nederlandse kustgebied.

Tijdens het stijgen van de zeespiegel ontstonden langs de kust telkens langgerekte zandplaten, strandwallen genoemd. Deze bleven niet bewaard maar werden steeds weer overspoeld. Vanaf omstreeks 3000 v. Chr. was de snelheid van zeespiegelrijzing zodanig afgenomen dat de strandwallen niet meer direct door de zee werden weggeslagen. Tot aan de Romeinse tijd ontstonden in zeevaartse richting telkens weer nieuwe strandwallen. De wallen waren van elkaar gescheiden door tussenliggende laagten of strandvlakten. Op de laagliggende strandwallen trad door verstuing al snel duinvorming op. Deze duinen vormden al snel een barrière tegen de zee. De op de strandwallen ontstane windafzettingen worden "oude duinen" genoemd ter onderscheiding van de pas gedurende de laatste 1000 jaar gevormde "jonge duinen". Gedurende het ontstaan van de oude duinen werden perioden waarin veel zand verstoven werd afgewisseld met perioden van relatieve rust waardoor binnen de oude duinenafzetting meerdere lagen te onderscheiden zijn.¹ De door de strandwallen gevormde kustbarrière werd op enkele plaatsen onderbroken door zeegaten waardoor de Noordzee het achterliggende gebied kon binnendringen. Met de vorming van de kustbarrière ontstond tussen de kuststrook en de hogere delen van het achterland een getijdenbekken dat langzaam dichtslabde. Het zeewater drong telkens via de zeegaten en via een systeem van getijdenkreeken, diep door in het bekken en liet daar zand, zavel en klei achter.

1. Zagwijn 1997, 97-99.

Uithoorn-Legmeer-West

Het onderzoeksgebied geprojecteerd op de geomorfologische kaart (31W)

Legenda

Afzettingen van zee en getijderivieren

Veenrestgebieden

ML 05/19/2004

Afb. 2

Bij overstroming van de krekten bezonken de grovere zwaardere deeltjes direct naast de krekten op de zogenaamde oeverwallen. Doordat de oeverwallen minder inklinkten dan het fijnkorrelige materiaal ernaast kenmerkten deze zich door een relatief hoge en droge ligging. Daardoor waren ze een aantrekkelijke vestigingslocatie voor de toenmalige bewoners van het gebied. Evenals bij de duinvorming vond de opslibbing van de achter de kustbarrière gelegen lagune in meerdere fasen plaats. In de ideale situatie zijn de verschillende zeeafzettingen door veenlaagjes van elkaar gescheiden waardoor ze goed uit elkaar te houden zijn. In de praktijk is dit niet altijd het geval. In perioden waarin zo goed als geen zeewater meer tot in het achter de duingordels liggende gebied doordrong, verzoette dit, wat veenvorming tot gevolg had. Veen ontstaat als in een nat milieu de productie en accumulatie van plantaardig materiaal sneller verloopt dan de afbraak. Aanvankelijk werden perioden met veenvorming afgewisseld door perioden waarin door toegenomen zeeinvloed klei afgezet werd, maar vanaf ongeveer 3000 v. Chr. nam de veenvorming sterk toe en ontstonden geleidelijk uitgestrekte veengebieden. Tijdens het proces van veenvorming verandert het landschap waardoor telkens een ander vegetatietype (met bijbehorende veensoort) de overhand krijgt. Na verloop van tijd ontstonden in West-Nederland uitgestrekte veenmosvenen. Kenmerkend voor veenmosveen is dat het onafhankelijk van oppervlakte- en grondwater plaatselijk tot ver boven de oorspronkelijke maaiveldhoogte uit kan groeien. Op plaatsen waar de zee of rivieren deze hoogvenen aantapten nam na ontwatering door klink en verrotting de hoogte van het veen af en kon de zee het veen weer overstromen. Ondanks herhaalde aantasting van de venen langs de randen en ontstaan van veenmeren, bleef het veengebied redelijk intact tot aan de grootschalige ontginningen in de middeleeuwen. Uithoorn ontstond in de middeleeuwen als rivierdorp aan de oever van de Amstel. De naam Uithoorn ('Ute Hoirne) betekent de "uithoek" en wil zeggen het uiterste stukje land tussen het Zijdemeer en De Amstel. Uithoorn lag temidden van uitgestrekte veengebieden, waar door laat- en postmiddeleeuwse turfwinning veenplassen ontstonden.²

2.3 Bekende archeologische waarden en historische gegevens

Het plangebied is gelegen in de Noorder Legmeerpolder die in 1879 is drooggemaakt. Oorspronkelijk lag in het gebied veen aan de oppervlakte. Het veen is in de eeuwen daarvoor afgegraven om de industrie en huishoudens van brandstof te voorzien. Sinds de droogmaking ligt zeeklei aan de oppervlakte dat duizenden jaren geleden is afgezet in een wadachtig milieu. In een dergelijk milieu komen geulen voor waarvan de randen iets hoger hebben gelegen dan de omgeving (oeverwallen). Volgens de geomorfologische kaart van het plangebied bevindt zich minstens één geul(tje) in het plangebied. Op de geomorfologische kaart is geen sprake van kreekrugafzetting (afb. 2). Dat betekent dat de geul(afzettingen) beperkt in omvang zijn en/of gerelateerd aan een smalle geul en daardoor minder geschikt voor bewoning. Tijdens perioden met verminderde invloed van de zee kunnen de oeverwallen van de geul gunstige plekken zijn geweest voor de toenmalige bewoners om een kamp op te slaan. Door de latere bedekking met veen kunnen eventuele sporen van bewoning lang goed geconserveerd zijn geweest. Door het afgraven van het veen vanaf de Middeleeuwen en het tegenwoordige gebruik als landbouwgrond, waarbij de Noorder-Legmeerpolder bijna geheel is gediëpplagd, is de kans groot dat sporen vlak onder het veen zijn vernield. In het plangebied liggen geen monumenten en zijn er tot op heden geen archeologische waarnemingen bekend uit ARCHIS. Het gebied heeft een zeer lage indicatieve waarde op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden.

In het plangebied is in 1997 door Grontmij verkennend milieukundig onderzoek verricht op een deel van het plangebied. De boorstaten van deze campagne zijn bekeken en er is bij NITG een aantal boorstaten opgevraagd. Met behulp van deze gegevens is geprobeerd te bepalen of en waar een geul herkenbaar is in het terrein. Het voorkomen van lichte zavel is daarvoor als indicatie gebruikt. Hoewel er op verschillende plaatsen en op verschillende dieptes lichte zavel voorkomt, is er geen patroon herkenbaar dat de conclusie rechtvaardigt dat zich een geul aftekent.

Op de historische kaart uit 1849 is te zien dat de huidige polder inderdaad deel was van het door veenwinning onstane Legmeer (afb 3).

Ook raadpleging van de Stichting Oud-Uithoorn & De Kwakel, in de persoon van de secretaris, de heer Chris Woerden, heeft geen nieuwe archeologische informatie opgeleverd.

Afb. 3

Uithoorn-Legmeer-West

Het onderzoeksg gebied geprojecteerd op een historische kaart (1839-1859)

bron: Grote historische atlas van Nederland 1:50.000

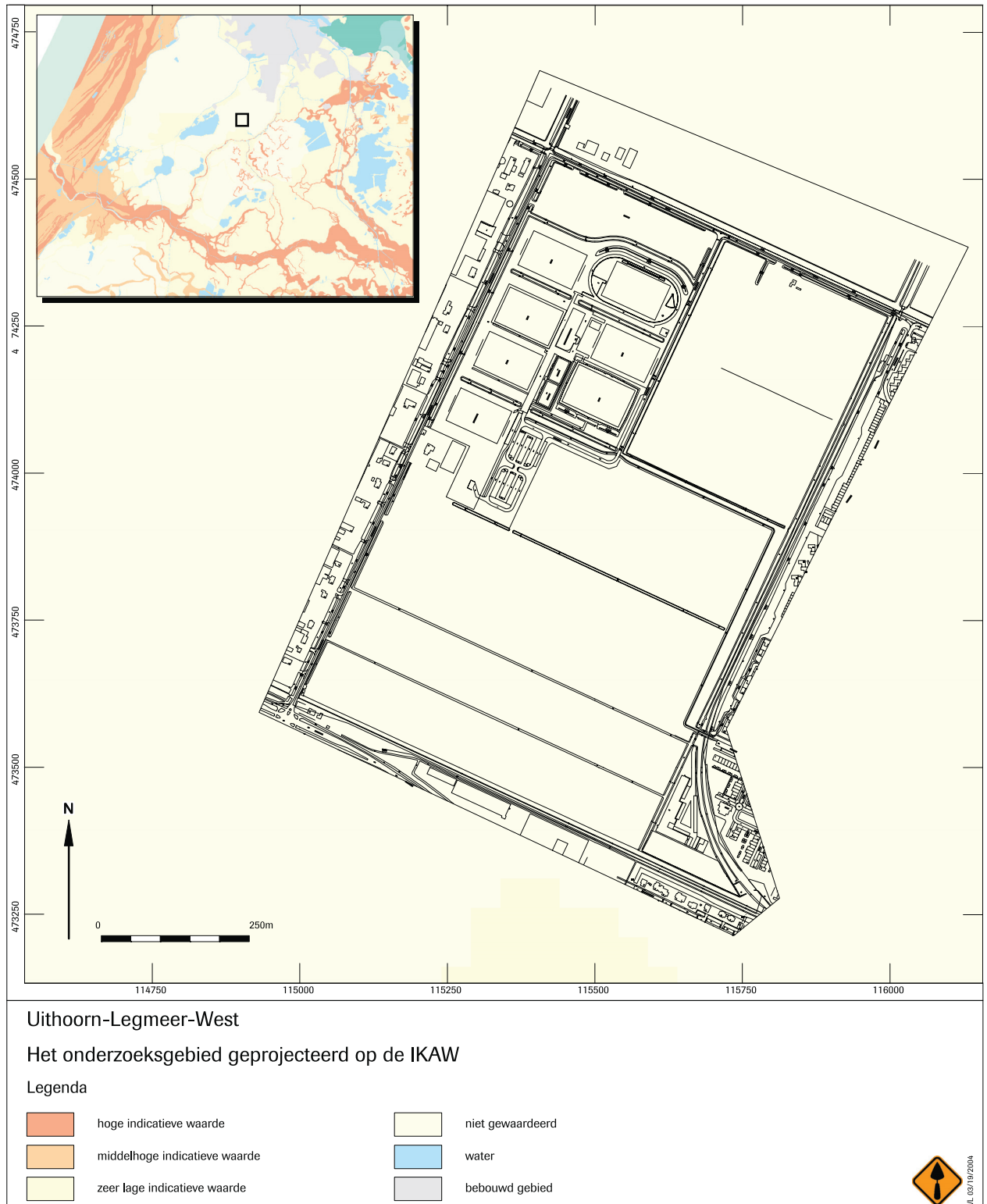

WT_03/19/2014

2.4 Verwachte archeologische waarden

Hoewel geulafzettingen in potentie een nederzittingslocatie vormen en er voor het plangebied een geul op de geomorfologische kaart staat, is de verwachting voor het plangebied (zeer) laag. Het diepploegen van de polder en het niet kunnen herkennen van een duidelijk herkenbare geul bij de bestudering van eerder uitgevoerde boringen ondersteunt deze verwachting. Op grotere diepte, zo'n 10 m. -NAP, bevinden zich de pleistocene afzettingen. Daarop zouden sporen van bewoning uit het paleolithicum kunnen worden aangetroffen. Gezien de ligging van het plangebied op ruim 4,5m. -NAP zouden alleen bij verstoringen tot grote diepte eventuele archeologische waarden risico lopen. Bij heien ontstaat een aantal zeer lokale verstoringen op deze diepte.

Afb. 4

3 Conclusies en aanbevelingen

Het plangebied heeft een zeer lage verwachting op de IKAW (afb. 4), het terrein is grotendeels gediëpplagd, kent geen archeologische meldingen en is deel van een droogmakerij. Op de geomorfologische kaart is een geul(afzetting) op het plangebied aangegeven die in de geraadpleegde boorgegevens van het terrein niet is terug te vinden. De conclusie luidt dat er sprake is van een poldergebied met een zeer lage archeologische verwachting en alleen archeologische potentie op grote diepte, op het pleistocene zand.

Het advies luidt dan ook geen nader archeologisch onderzoek uit te voeren, tenzij er werkzaamheden in civieltechnische sfeer gaan plaats gaan vinden die tot in de pleistocene afzettingen komen.

Het is niet volledig uit te sluiten dat toch nog archeologische resten voorkomen.

Daarom verdient het aanbeveling om de uitvoerder van de toekomstige werkzaamheden te wijzen op de plicht archeologische vondsten te melden bij het bevoegd gezag, zoals aangegeven in de Monumentenwet 1988, artikel 47, lid 1.

LITERATUUR

- Baas, H.G., V. Vreugdenhil en M.A. Lascaris, 1998: Cultuurhistorie en vliegveldlocaties. Een globale archeologische en historisch-geografische verkenning ten behoeve van het project TNLI (Toekomstige Nederlandse Luchtvaart Industrie), Hoorn
- Groote, Peter, 1995: *Kapitaalvorming in Infrastructuur in Nederland 1800-1913*, Capelle aan den IJssel
- Provincie Noord-Holland, 2003: Streekplan Noord-Holland Zuid. Samenvatting, Haarlem
- Ven, G.P. van de, 1993: Leefbaar Laagland. Geschiedenis van de waterbeheersing en landaawinning in Nederland, Utrecht
- Zagwijn, W.H., 1997: Een landschap in beweging, in D.P. Hallewas, G.H. Scheepstra en P.J. Woltering (red.), *Dynamisch landschap. Archeologie en geologie van het Nederlands kustgebied*, Assen, 93-129

LIJST VAN AFBEELDINGEN

- afb 1. Ligging van het plangebied
- afb 2. Locatie plangebied op geomorfologische kaart
- afb 3. Indicatieve Kaart Archeologische Waarden, AMK-terreinen en Archis-meldingen
- afb 4. Locatie plangebied op historische kaart